

Jarmoch, Edward

"Kultura pogranicza - pogranicze kultur
= Кульмура позраничья – позраничье
кульмур", red. nauk. Adam Bobryk,
Siedlce - Pułtusk 2005, Siedleckie
Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne
"Brama", Wyższa Szkoła Humanistyczna
im. Aleksandra Gieysztora, ss. 269 :
[recenzja]

Dzieje Najnowsze 38/1, 256-258

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ryzykowne. Jako narzędzie poznawcze nie muszą być jednak bez wartości: nawet wielce niedoskonały instrument jest lepszy od jego braku, umożliwiając panowanie nad wielką liczbą jednostkowych faktów i zdarzeń. W książce tych faktów jest bardzo dużo. Nie wszystkie spośród nich są ważne, nie wszystkie też wydają się należycie udokumentowane, niektóre mają zgoła posmak plotkarski. Ale są wśród nich także te o zasadniczym znaczeniu i każdy, kto w przyszłości będzie próbować pisać o epigonach Narodowej Demokracji będzie musiał po recenzowaną książkę sięgnąć. Trochę szkoda, że wydawca nie zaopatrzył jej w indeks—w tego rodzaju opracowaniu jego brak bardzo doskwiera.

Krzysztof Kawalec
Wrocław

Kultura pogranicza — pogranicze kultur. Kynbmypa nozpanuubH — nozpanuube Kynbmyp, red. nauk. Adam Bobryk, Siedlce-Pułtusk 2005, Siedleckie Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne „Brama”, Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, ss. 269

Studium pod redakcją naukową Adama Bobryka ukazuje procesy identyfikacji, akomodacji i asymilacji na obszarach pogranicza.

Autorami opublikowanych materiałów są naukowcy z różnych ośrodków akademickich Polski, Węgier, Białorusi, Mołdawii i Rosji, a także Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego „Brama”, Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Redakcja „Forum Polonijnego” i Katolickiego Radia Podlasie. Prezentują oni wiedzę socjologiczną, politologiczną, historyczną, teologiczną, etnologiczną, psychologiczną, pedagogiczną, geograficzną i filozoficzną. Różnorodność uprawianych przez nich dyscyplin naukowych ułatwia wieloaspektowe podejście do analizowanego problemu, jakim jest pogranicze. Jak czytamy we wstępie, „Pogranicze to nie tylko tereny styku administracyjnych granic państwowych (...), to przede wszystkim złożone procesy wynikające z wielokulturowości społeczeństw, poszukiwania tradycji, prób dominacji, odnajdywania się w nowej rzeczywistości politycznej” (s. 6).

Sam tytuł publikacji: *Kultura pogranicza — pogranicze kultur* ukazuje wzajemne liczne sfery pogranicza w kontekście styku różnych narodów i kultur, oddziałujących na siebie. Układ materiału zawartego w niniejszej pracy zbiorowej jest problemowo-logiczny i akcentuje ścisły związek procesów polityczno-społecznych z kształtowaniem się i funkcjonowaniem pogranicza kultur.

Omaiwana praca składa się z 35 artykułów tworzących skondensowaną całość. Pierwsze trzy artykuły wstępne: *Czym jest pogranicze. Kwestie definicyjne* (Beata Anna Orłowska), *Rozwój kultury pogranicza — zarys problematyki* (Dariusz Wadowski), *Trzy szkice na temat pogranicza kultur* (Eugeniusz Sakowicz) — poszerzają pojęcie pogranicza w wymiarze grup narodowo-etnicznych i czynników różnicujących przynależność narodowo-wyznaniową, status ekonomiczny i pozycję społeczną.

Nie można zgłębiać studium pogranicza bez należytej podbudowy filozoficznej, dlatego Cezary Kalita ukazuje *Wpływ pogranicza na rozwój filozofii* i dowartościowuje pogranicze jako miejsce przechowywania idei filozoficznych. Dzięki oddaleniu od centrum tworzenia kultury pozostaje ono przestrzenią wolną od bezpośrednich wpływów nowych prądów myślowych i wymarzonej miejscem narodzin wolnej kultury. Dlatego należy doceniać prowincjonalność jako większą dozę wolności w tworzeniu autentycznej kultury. Stąd Autor zachęca do utrzymywania

RECENZJE

pogranicza zamiast ścisłej granicy: „Potrzeba swoistego rozmycia pogranicza, a nie utrwalania hermetycznej granicy, która rozdziela dwie kultury” (s. 30).

Z kolei przedstawienie tożsamości w odniesieniu do jednostki, terytorium, narodowości i związku pomiędzy nimi (*Tożsamość narodowa, założenia teoretyczne i zakres problematyki* — Agata Kossakowska) stanowią tożsamość narodową jako identyfikację z ojczyzną, rozumianą jako wspólnota rdzennych wartości narodowych. Rozwijając tę myśl (*Tożsamość narodowa i asymilacja. Dylematy integracji*), Adam Bobryk opiera się na dziesięciu czynnikach asymilacji, stosowanych w polityce narodowościowej, łącząc je z badaniami socjologicznymi dotyczącymi asymilacji i integracji. Dowartościowuje religię, która „jest najtrwalszym elementem, który podtrzymuje odrębność. Znacznie łatwiej jest zmienić język czy styl bycia niż wiarę” (s. 50). Jest ona także rzeczywistością jednoczącą (*Rola kapłana na rzeczjedności w diasporze na przykładzie wspólnot Kościoła katolickiego na wschodzie*, ks. Jarosław Oponowicz). Wpływa również na życie codzienne: Aleksiej Gawrilenkow, *Sytuacja religijna w obwodzie smoleńskim w końcu XX i na początku XXI w.*; Igor Aleksandrowicz Puszkina, *Religijne organizacje polskiej ludności wschodniej Białorusi (białorusko-rosyjskiepogranicze)*; Dariusz Śladecki, *Cmentarze na Białorusi w przeszłości i współcześnie*.

Z kolei Kresy jako miejsce wpływu i oddziaływania wielu kultur, które wzajemnie się przenikają (*Kresy jako specyficzna wartość cywilizacyjna*, Andrzej Chodubski), są obrazem wielokulturowości, kształtującej postawy tolerancji i rozumienia odmienności etnicznych, narodowościowych i wyznaniowych. Na podstawie analizy geograficznej, uwzględniając zjawiska globalizacji i lokalizmu, można sformułować szereg wniosków dotyczących specyficznej wartości Kresów w świetle przemian cywilizacyjnych.

Dowartościowanie bliskiego sąsiedztwa (*Białorusko-polskie pogranicze: problem przesiedleń (1944-1947r.)*, Galina Władilenowna Elizarowa) to nie tylko problem przesiedleń Polaków i Białorusinów po zmianie granicy między Polską i ZSRR po II wojnie światowej motywy migracji oraz stosunek miejscowej społeczności do nowo osiedlonej ludności, ale także integracja (*Pogranicze białorusko-polskie w perspektywie integracji i dezintegracji*, Włodzimierz Lukiewicz). Autor przedstawia swoje przemyślane refleksje na temat pogranicza w aspektach percepcyjnych i translacyjnych, formułując siedem wniosków odnoszących się zarówno do jednostki, jak i całej społeczności. Globalna forma i przebiegające procesy wewnątrz społeczeństwa, wydarzenia integracyjne i dezintegracyjne w Europie nie są obojętne dla Białorusi.

Także *Uwagi o języku, samoświadomości i przynależności narodowej mieszkańców pogranicza białorusko-rosyjskiego* Joanny Getki stanowią znaczący wkład w rozwój kultury pogranicza i ukazują przyczyny mieszania się języków na terenie pogranicza, asymilacji języka, a także problemy z definiowaniem nazwy stosowanego języka, który jest „mieszanką” dwóch języków. Bogactwo literatury stanowi także piękno kultury pogranicza (O. Jewgenij Malinowski, *Lingwistyczny kenozis w psychologicznej kulturze osobowości*; Inessa Iwanowna Morozowa, *Kulturowy ideał Konstantego Nikołajewicza Leontjewa*; Tamara Siergiejewna Nużdina, *Artystyczna koncepcja współczesnego Polesia w prozie Wiktora Kozki*; Żanna Władimirowna Grib, *Ludo-wo-etymologiczne podobieństwa (na przykładzie leksyki ludowego kalendarza)*; Andras Zoltan, *Lekcje węgierskie starobiałoruskiej legendy o Tristanie i Izoldzie*; Barbara Stelingowska, *Literatura polska w kulturze pogranicza (na przykładzie Grodzieńszczyzny)*.

Badania polskich etnologów na Żytomierszczyźnie Iwony Kabzińskiej poszerzają wiedzę o życiu ludzi i przyczyniają się „do zrozumienia wielu zjawisk, charakterystycznych zarówno dla rzeczywistości, w której żyjemy, jak i dla czasów minionych, które pozostały w ludzkiej pamięci, w doświadczeniu przeszłości” (s. 96). Poglębianie wiedzy stanowi *Statystyczny obraz mniejszości narodowych i etnicznych we współczesnej Polsce* autorstwa Henryka Chałupczaka i Tomasza

Browarka, którzy na podstawie spisu powszechnego z 2002 r. stwierdzają, że we współczesnej Polsce obserwujemy krystalizowanie się jednorodnejstruktury narodowości, a wśród mniejszości możemy wymienić m.in.: Niemców, Białorusinów, Ukraińców. Problem ten zgłębia Małgorzata Gałęziowska — *Stowarzyszenia mniejszości niemieckiej na Warmii i Mazurach jako katalizator kultury niemieckiej, mazurskiej i warmińskiej*, formułując wniosek, że powstawanie różnego rodzaju więzi międzyludzkich, wzrost wiedzy o tym regionie oraz upływ czasu spowodowały powstanie nowej kultury. Także Eugeniusz Mironowicz przybliży problemy Białorusinów żyjących w Polsce (*Uwarunkowania rozwoju białoruskiej oświaty i kultury w Polsce (1966-1972)*). Na uwagę zasługują również tacy autorzy, jak: Grzegorz Janusz, *Prawa mniejszości w systemie ochrony praw człowieka Wspólnoty Niepodległych Państw (analiza dokumentów)*; Andriej Giennadijewicz Manakow, *Strefy kontaktu etnicznego północnego zachodu Równiny Wschodnioeuropejskiej*; Igor Nikołajewicz Szaruch, *Zmiany w kulturalnej geografii obwodu mohylewskiego*; Aldona Kopik, *Zbliżanie kultur. Romowie w Polsce*; Anna Klim-Klimaszewska, *Edukacja międzykulturowa w przedszkolu*; Anna Maria Jeznach, *Myślenie wielokulturowe jako przejaw dojrzałości człowieka (raport z badań)*; Joanna Zienkiewicz, *Obraz wybranych mieszkańców Europy Wschodniej w oczach polskich studentów (na przykładzie Akademii Podlaskiej)*.

Zgłębiając kulturę pogranicza, nie sposób nie dowartościować przyrody, która w kulturze życia codziennego odgrywa znaczącą rolę, a jej kult odzwierciedlają mieszkańcy pogranicza w bogatej symbolice i obyczajowości (Wiesław Czełuściński, *Wpływ przyrody na rozwój pogranicza Polski i Białorusi*; Wasilij Sakowicz, *Cechy szczególne antyglobalizmu ekologicznego*).

Godną wyróżnienia jest *Bibliografia selektywna polskich publikacji poświęconych problematyce pogranicza i tożsamości narodowej* autorstwa Adama Bobryka i Barbary Stelingowskiej z Akademii Podlaskiej w Siedlcach, w której czytelnik znajdzie 137 cennych i znaczących pozycji książkowych, które w znacznym stopniu pomogą zgłębić kulturę pogranicza. W zakończeniu zaś zawarta jest *Informacja o działalności Stowarzyszenia „Brama”* autorstwa Ewy Talachy.

Omawiana przez nas książka *Kultura pogranicza — pogranicze kultur* wypełnia poważną lukę w badaniach nad jednym z najbardziej dzisiaj wiodących tematów, jakim jest pogranicze. Jest także próbą szukania adekwatnych odpowiedzi na pytanie: gdzie występuje kultura pogranicza, a gdzie mamy do czynienia z pograniczem kultur?

Należy podkreślić duży wysiłek włożony w gromadzenie materiału źródłowego przez naukowców prezentujących kierunki badawcze wybranych problemów naszego regionu Europy. Badania te mają istotne znaczenie zwłaszcza w procesach przemian systemowych i działań integracyjnych.

Autorzy tej zbiorczej pracy unikają polemiki bezpośredniej, zachowując należyty obiektywizm w przedstawianiu różnych stanowisk, zwłaszcza w odniesieniu do problematyki przesiedleń. Trzeba pamiętać, że po zmianach granic stosowane formy przeprowadzania zmian miejsca zamieszkania niejednokrotnie zmieniały kolejność życia wielu ludzi.

Książka jest próbą wyjścia naprzeciw potrzebom nie tylko polskiego odbiorcy, ale także czytelników z sąsiadujących z nami państw i poszerza wiedzę nie tylko historyczną, politologiczną czy socjologiczno-religijną, ale również etnologiczną i filozoficzną. Dobór tak wielu autorów prezentujących ponad 25 ośrodków akademickich i instytucji z wielu krajów jest wielkim atutem recenzowanej publikacji. Otrzymaliśmy dzieło starannie przemyślane i zrealizowane, stanowiące znaczący wkład w dorobek studiów dotyczących specyfiki i różnorodności regionalnej.

Edward Jarmoch
Siedlce